

Torismany, i parlant des del centre de l'esplendor provençalitzant, al·ludeix l'obscuritat de la nostra poesia medieval, la qual per los hòmens no scientes és molt obscuritat de si en fi comprendre sens exprés misteri de declaració. Aquest estat de coses no varia fins a la decadència. És licit pensar, per tant, que com una natural compensació biològica, la nostra literatura produirà, al marge de la poesia culta i en llengüatge no entès, una poesia popular. Poesia popular, tant per la seua procedència i inspiració, com pel seu suport idiomàtic.

No hi ha constància documental d'aquesta probabilitat de poesia popular. Certs investigadors havien cregut endevinar, en alguna de les *Croniques*, un substratum ritmàtic, que deixaria pensar en una poesia èpica catalana, expressada en català. També certes cançons — tal la del Comte Arnau — s'han mirat com a supervivències, alterades pel temps i reformades per influències posteriors, d'aquella poesia popular. Res no se'n pot dir en concret, en el fons. Es conserven, en canvi, alguns poemes de caràcter religiós, anònims, en llengüatge informe. Un d'aquests, la *Cantó de santa Fe d'Agén*, és tingut per escrit entre 1054 i 1076 en algun monestir del Rosselló.

No tant pels seus versos, per les seues obres rimades, com per algunes pàgines excel·lents dels seus llibres en prosa, passa Ramon Llull a figurar en un dels primers llocs de la poesia catalana i àdhuc de tota la poesia europea medieval. Ja s'ha dit moltes vegades que l'esperit combatiu del Doctor Illuminat volgué utilitzar les virtuts més elementals del vers a fi de proporcionar-se un instrument, un entre els molts que necessitava, en la seua tasca d'evangelitzador i de polemista. La facilitat que, per a ser retinguts i difosos, donen el metre i la rima, va fer que Llull no menyspreàs els poemes com a mitjà d'exposició didàctica. Ell és, també, qui emprà, per primera vegada en la història cultural d'Occident, una llengua vulgar — la catalana — per a emprems abans reservades al llatí. La filosofia parlà en català, per la ploma de Llull, primer que en cap altra llengua novollatina. L'exàmplament de les ambicions de l'escriptor el constrenyia a l'ús de l'idioma quotidià, verge encara, i prometedor. Però Llull volgué ser igualment un líric en vers. I les seues obres rimades no se'n rixen de la tradició provençal. Mentre que els texts lírics en prosa — el *Llibre de Amic e Amat* — estremen i posen a prova les forces expressives del català, els versos són una mena de trobadorisme traduït al diví.

RAMON LLULL

Quan par l'estela de l'albor
e s'aparellon tuit li flor
que el sol montplich llur color
d'esperança,

Pero Kamon no s'uja, no es cansa, a desgrat del patetisme d'aquests versos ràpids i comminants. I és que ell era un foll per amor. El vigor afectiu inerva

! Senyor Déus, puja,
que Kamon s'uja,
car peccat puja!

Aquesta puja, que Lluís demana per al Concili de Viena del Delfinat, era una puja d'amor, un retorn a la caritat redemptora.

! Senyor Déus, puja,
perquè el mal fuja,
car peccat puja!

Admira pensar l'extraordinària fecunditat, en l'acció i en la meditació, del Barbaflorida mallorquí. Va escriure — en llatí, en català, en àrab — una quantitat fabulosa de llibres, dels quals ens n'han arribat més de dos-cents. Com alguns altres catalans d'aquells segles — com Arnau de Vilanova, com fra Anselm Turmeda, com mestre Vicent Ferrer —, passaja les seues inquietuds de visionari, la seua impaciència de foll, per gran part del món conegut. Res no li era tan car, a Kamon Lluís, com l'endregament dels infels que ignorament van a perdement. Potser només l'igualava en preocupació aquella altra puja seua — relacionada amb l'anterior — d'arribar a una explicació racional de la dogmàtica cristiana, en contrària latent o declarada amb jueus i musulmans. Per les corts i les universitats europees, la ven del ma-llorquí acabà essent un tenaç recordatori dels mals que rosegaven la cristianitat i de les apetències que aquesta havia perdut. Projecta croades, la creació d'escoles de llengües orientals, sistemes nous per a la predicació, complicades estructures metafísiques de validesa universal i incaducable. Fins i tot va anar personalment en terra de serrans a predicar i discutir. Duen que allí va morir, octogenari, lapidat per aquells que no es deixaven convertir...

mi vest¹⁰ alegrança
d'una douçor,¹¹ confiança
que hai¹² en la Dona d'amor...

No obstant això, hi predomina la intenció didàctica i el concepte pragmàtic del vers que li és inherent. Si bé amb una gran varietat de formes mètriques i estròfiques — que contrasta amb la quasi absoluta vigència del decasíl·lab dels quatre primers segles de la mostra poesia —, en aquests llenguatge aprovencalats, monòton en la persistència de rimes identitàries, Lluís aboca la seua autobiografia — *Cant de Ramon, Desconhort* —, les seues obsessions de reformador eclesíastic — *Lo Concili* —, la seua doctrina ètica — *Meditina de peccat* — ... I sobre tot, sura, lleument, el mestrage dels trobadors.

Kamon havia nascut a la ciutat de Mallorca, segons diu la tradició, el 25 de gener de 1233, fill d'un cavaller català que acompanyava el rei Jaume en la conquesta de les Illes. En els alexandrins del *Desconhort* queda al·ludit el drama de la seua joventut — llegendarí, de pasta romàntica — i conta l'origen d'aquesta vida:

Can¹³ fui gran e senti del món sa vanitat
comencé a far¹⁴ mal e entré en peccat,
obidant Déus gloriós, siguent carnalitat;¹⁵
mas¹⁶ plac¹⁷ a Jesucrist, per sa gran pietat,
que es presentá a mi cinc vets¹⁸ crucifigat
per go que el remembrás e en fos enamorat²⁰
tan fort que cu¹⁹ tractás com Ell fos preicat²⁰
per tot lo món, e que los dita veritat
de la sua Trinitat, e com fo²¹ encarnat...

La conversió de Lluís fou com totes les conversions. La vitalitat original subsistí intacta: solament canvià de sentit. La matèixa febre que havia posat en la seua vida empecatada, i l'art i el treball dels seus anys de trobador profà, va aplicar-los, després de les cinc aparicions, a la lluita pels nous designis religiosos.

No és possible abordar, en aquestes notes, la complexitat religiosa i literària de la poesia de Lluïl. Tanmateix, si avui la seua Combinatòria i el seu fantàstic-
 jar extravagant són una curiositat — atractiva, això sí — per als historiadors de la filosofia, hi ha en els seus fragments lírics la realització, i fins i tot la formació, d'un principi que ha esdevingut fonamental en molts poemes moderns. *Com pus escrita és la semblan-*

— Diques, auceïl qui cantes d'amor al meu Amat, per què em turmenta ab amor, qui m'ha pres a esser son servidor? Respòs l'auceïl: — Si no sostenies treballs per amor, ¿ab què amaries ton Amat?

— Diques, auceïl en lo verger de l'Amat, e vénc l'Amic qui dix a l'auceïl: — Si no ens entenem per llenguatge, entenam-nos per amor, cor²⁷ en lo teu cant se represen-

ta a mos ulls mon Amat.
 Cantava l'auceïl en lo verger de l'Amat, e vénc l'Amic qui dix a l'auceïl: — Si no ens entenem per llenguatge, entenam-nos per amor, cor²⁷ en lo teu cant se represen-

ta a mos ulls mon Amat.
 Deia l'Amic a son Amat: — Tu est tot e pertot, e en tot e ab tot. A tu em vull dar tot, per tal que jo t'haia tot, e hages tot mi.²⁸ Respòs l'Amat: — No em pots haver tot, sens que tu no sies de mi. E dix l'Amic: — Hages-me tot, e jo tu tot. Respòs l'Amat: — Si tu m'has tot, que haurà ton fill, ton frare,²² ta sor,²³ ton pare? Dix l'Amic: — Tu, Amat, est tal tot, que pots abundar a esser tot de cascu²¹ qui es done a tu tot.

Demanaren a l'Amic de qui era. Respòs: — D'amor. — De que est²⁵? — D'amor. — Qui t'ha engenarar²² amor. — En nasquest²⁵? — En amor. — ¿Qui t'ha nodrit? — Amor. — De que vivies? — D'amor. — ¿Com has nom²⁶? — Amor. — D'on véns? — D'amor. — On vas?

— A amor. — On estàs? — En amor...
 Però — menys franciscà, en el sentit habitual del tel·lectual.
 per a Ramon Barbaflorida, la màxima experiència intremolosa d'aquests versicles. L'experiència mística és, un grux filosòfic, concretament teològic, sota la pell l'afany de coneixença que el té dominat. Hi ha, doncs, graviten cap al nucli especulatiu, s'embranquen amb mot, que Verdagner —, les efusions místiques de Lluïl

Cantaven los auceïls a l'alba, e despertà l'Amat, qui és l'alba; e los auceïls feniren llur cant, e l'Amic morí per l'Amat, en l'alba.

Es en aquesta breu interpolació de *Blanquerna*, en el *Libre de Amic e Amat*, on trobem el Lluïl ardorosament líric. El *Libre* es compon d'*aitants versos com ha dies en l'an*, i conserva un fastuós regust oriental, fruit dels contactes que l'Il·luminat mantingué amb la literatura musulmana. Com a bon franciscà — i també com a bon mediterrani —, Lluïl s'hi mostra sensible a l'esclat de la naturalesa, i petits traços de paisatge, la referència als bells animals i a la gràcia de les albes, li serveixen de vocabulari simbòlic. Verdagner el recordarà en això, en l'altre començament de la poesia catalana.

— Diques, foll, ¿per qual cosa pots esser pus semblant a ton Amat? Respòs: — Per entendre e amar de tot mon poder les saisons de mon Amat.

diu, adreçant-se a la Mare de Déu. El voler, l'amor, tiny l'acció i la reflexió de Ramon Lluïl; al seu torn, aquest amor es complica d'acció i de reflexió. Perquè el Beat mallorquí és un contemplatiu que no es resigna a la passivitat. En el *Libre de Amic e Amat*, les facultats intel·lectives apareixen, amb una reiteració quasi sistemàtica, essencialment vinculades al pur èxtasi místic, a l'eròisme sobrenatural. La possessió de Déu, per a Ramon Lluïl, es confon amb una audag comprensió de Déu.

Pus²² mon voler, vol vostra senyoria,
 lo meu membrar²³ e el saber vos vull dar:
 car sens voler, Dona, jo que els faria?

totes les seues paralles, i això fa possible la seua resistència al desengany, quan els reis i els papes desestimen allò que Ramon postula. Això, sobretot, dona una consistència interna poderosa a les seues incursions filosòfiques i morals.

ça — escriu en el *Llibre de meravelles*, avançant-se a l'hermetisme poètic contemporani —, *pus altament entén l'enteniment que aquella semblança entén*. L'obscuritat de la *semblança*, de la imatge poètica, era assumida en tant que camí únic d'una comunicació inefable. Les intuïcions supremes, allò que el poeta aprehén excepcionalment, exigeix ser dit a través d'una alquímia verbal salvadora. La comprensió es podrà produir o no: però si es produeix, s'haurà assolit la plenitud poètica. I Lluï hi va reeixir.

Conceptuós i ingenu, ens ha llegat les pàgines més delicades i saboroses del segle XIII. La seua estranya personalitat, gegantina enmig del panorama nacional i de la mateixa Edat Mitjana occidental, fulgura en alguns fragments de les obres rimades i sobretot en el *Llibre de Amic e Amat* sencer, d'una manera que pocs poetes del seu temps aconseguïen. Compartí les millors virtuts del món cristià i del món oriental. Situat entre tots dos, com

entre la vinya e el fenollar,

el prengué l'amor, i s'hi lliurà, fins a morir, literalment, per l'Amat, en l'alba.

ENTRE TOLOSA I BARCELONA

Durant els segles XIII i XIV, trobem als Països de Llengua Catalana un nombre reduït d'obres i d'autors marginals, en certa manera, als corrents predominants del trobadorisme i a la més superficial influència francesa que s'hi introdueix. Es conserven poemes anònims i, en un manuscrit procedent de Ripoll, d'altres escrits per poetes poc interessants: Pere de Vilademany, Dalmau de Castellnou, el capellà de Bolquera, Jofre de Foixà, fra Hugó, el rei Jaume II, la reina Constança de Mallorca. Encara que d'aquest resum històric cal excloure la producció rimada no lírica, consignarem ací l'inici d'una trajectòria literària, i poètica al capdavant, que perdura fins als nostres dies: la sàtira. Fra Anselm Turmeda — un altre mallorquí rodmons, franciscà i polemista com Lluï, que es convertí al mahometanisme — mereix, almenys, que se l'esmenti. Ell (1352-1432) i Bernat Metge (1350?-1410) componen uns divertits llibres d'*amonestaments*, de consells irònics, que, a través de la burla moralitzant, traspuen una jocunditat saludable. Jaume Roig, en el seu *Espill* (1460), i els altres valencians de principis del XVI, porten el gènere al màxim esplendor, i en els nostres dies es reprén, amb un refinament deliciós, en l'obra de Guerau de Liost (Jaume Bofill i Mates).

Però la major part dels poetes catalans de l'època s'aplica a la restauració provençal, propulsada per la *Sobregaya companyia dels set trobadors de Tolosa*, des de començaments del XIV. Val a dir que la parti-